

Kestävän matkailun edistäminen: LANDSCAPE LAB -hankkeen sisältö ja tavoitteet

Jukka Jokimäki ja Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki

1 Johdanto

Suurin osa Suomen ja etenkin Lapin matkailusta perustuu luonnon vetovoimaisuuteen (Kauppi 1996). Lapin maakuntasuunnitelman mukaan Lappi on profiloitunut luontopalvelujen ja elämys-tuotannon maakunnaksi, jonka matkailu tukeutuu pääasiassa puhtaaseen luontoon (Lapin liitto 2002a). Pohjois-Suomessa suojelualueet, kansallispuistot ja niiden tarjoamat retkeilymahdollisuudet ovat merkittävä matkailun vetovoimatekijä (Lapin liitto 2002b). Useat Lapin matkailu-alueista sijaitsevatkin suojelualueiden läheisyydessä. Tämä aiheuttaa erityisvaatimuksia alueiden hoidon ja käytön suunnittelulle. Luonnon hyvinvointi on yksi perusedellytyksistä sekä matkailulle että väestön alueella pysymiselle ja uusien asukkaiden saamiselle.

Nykymatkailijan matkakohteen valintaan vaikuttavat myös ympäristönäkökohdat. Lähitulevaisuudessa erämaat, hiljaisuus, rakentamattomuus ja maisema nousevat yhä merkittävämmiksi matkailusektorin vetovoimatekijöiksi (Lapin liitto 2002b). Tämän ohella kiinnostus alkuperäistä ja kulttuurihistoriallisesti merkittävää rakennettua ympäristöä kohtaan kasvaa. Matkailutaajamien suunnitteluun kohdistuukin uusia erityisvaatimuksia. Tulevaisuudessa luonto- ja ekomatkailu lisääntyvät, matkailuala tulee yhä riippuvaisemmaksi ympäristöstä ja sen laadusta, ihmisten yleinen ympäristötietoisuus ja huoli ympäristöstä kasvaa ja ympäristövaikutukset sekä niiden vähentäminen tulevat keskeisesti esille matkailusektorilla (Lehtola 2001). Ympäristönäkökohtien yhteiskunnallinen näkyvyys on kasvanut merkittävästi 1960-luvulta lähtien. Ympäristövastuullisuus tarjoaa mahdollisuuden erottautua kilpailijoista myös luontomatkailualalla (Hemmi 1995). Yksi Lapin Matkailustrategian 2003–2006 (Lapin liitto 2002b) neljästä päämäärästä onkin kestävä matkailun periaatteiden ja arvojen noudattaminen Lapin matkailussa. Lapille halutaan tunnettavuutta kestävä matkailun periaatteita noudattavana alueena.

Matkailu kasvaa jatkuvasti eripuolilla maailmaa. Samalla matkailusta aiheutuu lisää kielteisiä vaikutuksia kohdealueidensa ympäristölle, paikallisille asukkaille ja matkailijoille. Kun kielteiset vaikutukset ylittävät tietyn rajan, matkailijat ja paikalliset asukkaat alkavat reagoida niihin. Alueiden vetovoimaisuus ei saa tulla uhatuksi huonon hoidon ja käytön vuoksi – luonnon tilaa tulee mitata ja seurata. Havaittuihin epäkohtiin tulisi pystyä reagoimaan ajoissa, sillä jälkikäteen toteutetut ennallistamistoimenpiteet ja korjausrakentaminen on kallista. Toimivalla ennakkovarointisjärjestelmällä tavoitetaan säästöjä sekä vältytään esimerkiksi liikkumisrajoitusten asettamiselta pahoin kuluneille alueille.

Edellä mainitut tekijät ovat olleet lähtökohtana Lapin yliopiston Arktisen keskuksen koordinoimalle EU LIFE ympäristöhankkeelle: ”Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävän matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB)”. Jatkuvasti kasvava matkailijoiden määrä ja kasvun aiheuttamat paineet mahdollisten ympäristöongelmien kartoittamiseen ja ehkäisemiseen korostavat matkailun kestävän kehityksen periaatteiden mukaista kehittämistä entisestäänkin.

LANDSCAPE LAB -hanke käynnistyi 1.9.2004 ja hanke päättyi 31.8.2007. Hankkeeseen osallistuvat Lapin yliopiston lisäksi kumppaneina Metsäntutkimuslaitoksen Kolarin ja Rovaniemen toimintayksiköt, Geologian tutkimuskeskuksen Pohjois-Suomen yksikkö, Oulun yliopiston kasvitieteellinen puutarha, Rovaniemen koulutuskuntayhtymän Lapin luonto-opisto, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen Lapin tutkimusasema, Metsähallitus, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen Oulun Riistan- ja kalantutkimus sekä Arkkitehtuuritoimisto Arktes Oy. Hankkeen toteuttamisalueen kunnista osarahoittajina ovat mukana Kittilän ja Kolarin kunnat.

2 Kestävän matkailun edistäminen LANDSCAPE LAB -hankkeessa

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan kehitystä, jossa tulevilla sukupolvilla on vähintään yhdenvertaiset elinolosuhteet ja luonnonresurssit käytettävissään kuin nykyisin elävillä. Maailman matkailujärjestö WTO (World Tourist Organisation) on määritellyt kestävän matkailukehityksen seuraavasti: ”Kestävässä matkailussa nykyisten matkailijoiden ja kohdealueiden tarpeet täyttyvät ja tulevaisuuden mahdollisuudet turvataan. Matkailun vetovoimatekijöistä ja resursseista huolehditaan niin, ettei kulttuureille, ekologialle ja luonnon monimuotoisuudelle aiheudu haittaa”. Matkailun kestävyys ei koostu vain yhdestä tai kahdesta kestävyiden komponentista, vaan kaikkien eri kestävyiden elementtien ulottuvuuksista ja niiden vuorovaikutuksista sekä niiden yhteensovittamisesta (Saarinen 1998). LANDSCAPE LAB -hankkeessa mukana ovat sekä ekologisen, kulttuurisen, sosiaalisen että taloudellisen kestävyiden aspektit.

LANDSCAPE LAB -hankkeessa etsitään ja testataan menetelmiä luonnoltaan herkillä alueilla sijaitsevien matkailukeskusten kestävien maankäyttöratkaisujen edistämiseksi. Eroosion turmelemat maa-alueet, ruuhkautuminen, melu ja arkkitehtonisesti heikot ratkaisut ovat esimerkkejä huonoista maankäyttöratkaisuksista, joita LANDSCAPE LAB -hanke haluaa osaltaan olla ehkäisemässä. Vaikka Lapin matkailijavirrat eivät ole verrattavissa esimerkiksi Välimeren rannikon kävijämääriin, on Lapin matkailu kuitenkin sekä alueellisesti että ajallisesti varsin keskittynyttä (Kortesuoma 1990). Lapin matkailukeskuksilla onkin todettu olevan monenlaisia ympäristövaiikutuksia (Puro 1993). Alueiden matkailukäyttö tulisi pyrkiä mitoittamaan siten, ettei ympäristölle, paikallisyhteisöille tai matkailijoille aiheudu kestäväntöntä haittaa. Matkailuun liittyville toiminnoille voidaan asettaa raja-arvoja, joita ei haluta ylittää. Kantokyvyllä voidaan kuvata alueiden sietokykyä esimerkiksi kävijämäärien tai kulutuskestävyyden suhteen. On kuitenkin huomattava, että kantokyky on riippuvainen matkailualueen ominaispiirteistä.

3 LANDSCAPE LAB -hankkeen päätoiminta-alueet

Hankkeen pääasiallinen toteuttamisalue on Ounasselän tunturiseutu, jossa sijaitsevat Levin ja Ylläksen matkailukeskusalueet sekä Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Sekä Levin että Ylläksen matkailualueiden kehittämissuunnitelmissa korostetaan kestävän matkailun periaatteiden ja luonnonympäristön merkitystä matkailun kehittämisessä (Suunnittelukeskus Oy 2004, Ylläs on ykkönen 2002). Molemmat alueet soveltuvatkin hyvin ”Matkailualueet maisemalaboratorioina” -hankkeen kohdealueiksi.

3.1 Levin matkailualue

Levin matkailukeskus on muodostunut Kittilän Sirkan kylän ympärille Levitunturin läheisyyteen. Levillä on kaikkiaan noin 17000 vuodepaikkaa. Lapin matkailutilastollisen vuosikirjan (2004) mukaan vuonna 2003 Levillä rekisteröitiin 229 257 yöpymistä. Leville ihmisiä houkuttelevat alueen luonto, maisemat, hyvät majoituspalvelut, luonnon hiljaisuus ja rauha sekä monipuoliset ravintolapalvelut. Levi 3 Kehittämissuunnitelman loppuraportin (Suunnittelukeskus 2004) mukaan yksi Levin strategisista päätavoitteista on kestävän matkailun periaatteiden toteuttaminen.

3.2 Ylläksen matkailualue

Luoteis-Lapissa sijaitseva Ylläksen matkailualue on muodostunut Yllästunturin ympärille. Alueen merkittävimmät matkailukeskukset ovat Ylläsjärven ja Äkäslompolon kylät. Ylläksellä on kaikkiaan noin 16000 vuodepaikkaa. Lapin matkailutilastollisen vuosikirjan (2004) mukaan vuonna 2003 Ylläksellä rekisteröitiin 185 681 yöpymistä. Ylläksen imago perustuu maastohiihtoon ja laskeuteluun; alueen matkailullisen vetovoiman lähtökohtana ovat monipuoliset luontoliikuntapalvelut ja paikalliseen perinteeseen pohjautuva kulttuuritarjonta (Lapin liitto 2002b). Ylläksen aluetta kehitetään erityisesti maastohiihtoalueena sekä kesäaikaisena ulkoilukohteena (Ylläs on ykkönen 2002). Ylläksen strategian mukaan luonnonympäristön merkitystä tulee korostaa maankäytön suunnittelussa ja alueen yhdyskuntarakenteita tulisi eheyttää.

3.3 Pallas-Yllästunturin kansallispuisto

Luoteis-Lapissa sijaitseva Pallas-Yllästunturin kansallispuisto on pinta-alaltaan 1 020 neliökilometrin kokoinen, Suomen kolmanneksi suurin kansallispuisto. Vuosittain kansallispuiston alueelle suuntautuu arviolta yli 300 000 käyntikertaa. Alueen maisemaa hallitsevat tunturit sekä niitä ympäröivät luonnontilaiset metsät ja suot. Pallas-Yllästunturin luonto ja maisemat tarjoavat hyvät mahdollisuudet retkeilyyn. Pallastunturit on valittu yhdeksi Suomen kansallismaisemista (<http://www.luontoon.fi>).

4 LANDSCAPE LAB -hankkeen osatehtävät

LANDSCAPE LAB -hanke koostuu neljästä osa-alueesta: Matkailukeskusten ekologisesti, visuaalisesti ja kulttuurisesti kestävä taajamarakenne (LABLAND), Matkailukeskusten ympäristövaikutusten laajuus ja tyypit (LABECO), Matkailukeskusten toiminnalliset ja sosiaaliset rakenteet

(LABSOC) sekä Kasvimateriaalin tuottaminen maisemasuunnittelun, viherrakentamisen ja ennallistamisen käyttöön (LABPLANT).

LAPLAND-osatehtävässä kehitetään maisemamuutosten seurantamenetelmiä, maisemarakenteeseen perustuvan viheraluejärjestelmän perusrunko sekä maisemälähtöistä maankäyttöä, maisemanhoitoa ja rakennustapaa koskevia periaatteita. LABECO-osatehtävä etsii ja testaa matkailukeskusalueille soveltuvia bioindikaattoreita ja kulutuskestävyyden seurantamenetelmiä. LABSOC-osatehtävässä huomioidaan paikallista näkökulmaa kestävän matkailun edistämiseksi. LABPLANT-osatehtävässä etsitään ja testataan kestäviä kasvilajeja korjausrakentamista ja ennallistamista varten sekä tehdään istutuksia hankkeen esittelyalueille.

LANDSCAPE LAB -hankkeen käytännön toimenpiteitä ovat mm. maisema-analyysit koskien alueiden geologiaa, maisemarakennetta, maankäytön historiaa, äänimaisemaa ja matkailijoiden maisemakokemuksia. Hankkeen ekologisessa osiossa kerätään tietoja kohdealueiden linnustosta ja häiriöherkkien lajien esiintymisestä. Hankkeen aikana kerätään myös perustiedot matkailukeskusalueiden väestöön, elinkeinoihin ja maankäyttöön liittyen sekä selvitetään eri ryhmien ympäristöasenteita. Mahdollisia ennallistamis- ja korjausrakentamistoimia varten etsitään kestäviä kasvilajeja, kehitetään kasvien lisäysmenetelmiä ja tuotetaan kasvimateriaalia.

5 LANDSCAPE LAB -hankkeen tavoitteet

LANDSCAPE LAB -hankkeen tavoitteena on kehittää ja esitellä menetelmiä, joiden avulla voidaan arvioida ja edistää matkailun kestävyyttä. Hanke tulee tuottamaan uutta tietoa matkailun ympäristö- ja maisemavaikutuksista, luontoon suuntautuvista aktiviteeteista, ympäristöasenteista, ympäristön käytöstä sekä matkailumaisemien suunnitteluperiaatteista. Projektin lopputuotteita ovat mm. opaskirjat bioindikaattoreiden, kestävien kasvilajien, maisema-, kulttuuriympäristö-, yhdyskuntateknisten sekä sosiaalisten indikaattoreiden käytöstä. Hankkeen toteuttamisalueille kehitetään muuallekin Eurooppaan vastaavanlaisiin kohteisiin sovellettavissa oleva ympäristövaikutusten seurantajärjestelmä. Hankkeen loppuvaiheessa valmistuu näyttely Arktikum-taloon matkailun ympäristövaikutuksista.

6 Lopuksi

LANDSCAPE LAB -hanke valmisteltiin ja sitä toteutetaan laajapohjaisena yhteishankkeena. Tämä mahdollistaa monipuolisen tietoaineiston keräämisen kohdealueiden matkailusta ja matkailun ympäristövaikutuksista alueiden kestävästä kehittämisestä varten. Hankkeen myötä kertyvä tieto ja kehitettävät ympäristövaikutusten arviointi- ja seurantamenetelmät ovat tulevaisuudessa sovellettavissa muuallekin Eurooppaan kestävän matkailun periaatteiden edistämiseksi. Hankkeen tulosten vienti käytäntöön tulee olemaan suuri haaste matkailuelinkeinon parissa toimiville. Hankkeesta saa lisätietoja esimerkiksi osoitteesta www.arcticcentre.org/landscapelab.

Kiitokset

LANDSCAPE LAB -hanketta rahoittavat hankekoordinaattorin ja kumppaneiden lisäksi Kittilän ja Kolarin kunnat. EU LIFE Ympäristö rahoitusohjelmasta tuleva rahoitus kattaa puolet hankkeen kokonaisbudjetista.

Kirjallisuus

- Hemmi, J. 1995. Ympäristö- ja luontomatkailu. Vapaa-ajan Konsultit Oy, Vironlahti. 357 s.
- Kauppi, L. 1996. Suomen luonto kansainvälisenä matkailutuotteena. MKTK:n julkaisu, Sarja A:70. 39 s.
- Kortesluoma, A. 1990. Lapin matkailun ohjelmalvelujen kehittäminen. MKTK:n julkaisu, Sarja A:20. 48 s.
- Lapin liitto 2002a. Lappi 2020: Lapin maakuntasuunnitelma. Lapin liiton julkaisusarja A. 28 s. + 1 liite.
- Lapin liitto 2002b: Lapin Elämänvoimaa. Matkailustrategia 2003–2006. Lapin liiton julkaisusarja A. 50 s. + 3 liitettä.
- Lapin matkailutilastollinen vuosikirja 2004. Lapin liiton julkaisusarja A. 55 s.
- Lehtola, M. 2001. Matkailun trendit ja tulevaisuuden näkymät. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus, ennakoititutkimus. 29 s.
- Puro, A. 1993. Lapin matkailukeskusten ympäristövaikutukset. Esiselvitys. Lapin vesi- ja ympäristöpiiri, tutkimuksen monisteita 27. 43 s.
- Saarinen, J. 1998. Kestävyys, kantokyky ja matkailun kehittyminen: näkökulmia kestävän matkailun problematiikkaan. Julkaisussa: Saarinen, J. & Järviluoma, J. (toim.). Kestävyys luonnon virkistys- ja matkailukäytössä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 671. s. 15–31.
- Suunnittelukeskus Oy 2004. LEVI 3. Kehittämissuunnitelman loppuraportti. 65 s. + 7 liitettä.
- Ylläs on ykkönen 2002. Työpaja, Äkäshotelli 12.2.2002. Suomen Matkailun Kehitys Oy.